

Андросович Н.С., Дубасенюк О.А. Формування моральних якостей учнів початкової школи (досвід Павлівської середньої школи) як педагогічна проблема // Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи: зб. наукових праць: в 2-х ч. / за заг. ред.: О.О.Максимової, М.А.Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч.2. 189 с. С.134-138.

Андросович Наталія Сергіївна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Житомирський державний університет імені Івана Франка.
Дубасенюк Олександра Антонівна
доктор педагогічних наук, професор
Житомирський державний університет імені
Івана Франка

Формування моральних якостей учнів початкової школи (досвід Павлівської середньої школи) як педагогічна проблема

Постановка проблеми. Моральне виховання є складовою гармонійного розвитку особистості. У ХХ столітті розроблено альтернативні теорії морального виховання у сфері філософії освіти. Водночас педагоги-практики здійснили суттєвий внесок у розробку теорії і практики морального виховання особистості. До таких педагогів-новаторів належить відомий у всьому світі видатний педагог – В.О.Сухомлинський, який розробив теоретичні і методичні засади морального виховання на досвіді Павлівської середньої школи. Визначена проблема має особливу актуальність у світлі концепції «Нова українська школа», яка спрямована на формування особистості громадянина-патріота і потребує більш обґрунтованого досвіду Павлівської середньої школи в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Мета: проаналізувати теоретичні і методичні аспекти проблеми виховання моральних якостей учнів початкової школи на основі досвіду Павлівської середньої школи.

Завдання дослідження: 1) визначити сутність базових понять дослідження; 2) виявити особливості виховання морально-етичних якостей учнів початкової школи в освітньо-виховному процесі (досвід Павліської середньої школи).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості морального виховання особистості в освітньому процесі досліджували такі науковці, як Т. В. Глушман, Е.А., Панасенко, Є.Е. Батлова та ін. Дослідження виховання моральних якостей у дітей молодшого шкільного віку на основі наукової спадщини В. О. Сухомлинського здійснювали такі науковці, як О. С. Соколовська, Ю. Загрійчук та ін. Науковці розкрили сутність новаторського досвіду видатного педагога, проаналізували напрями всебічного виховання особистості у Павліській середній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «моральність» у філософському значенні ототожнюється з поняттям «мораль» та розуміється як явище реального життя – норми та зразки поведінки людей, а також виконання цих правил.

У психологічній науці «моральність» розглядається у широкому значенні – як регулююча функція людської поведінки, у вузькому розумінні – як спосіб освоєння соціального досвіду, правил поведінки, духовно-практична діяльність людини. Дослідник Т. В. Глушман визначає поняття «мораль» як систему цінностей та ідеалів, які відображають рівень розвитку окремої особистості і суспільства в цілому [1]. Е.А. Панасенко, Є. Е. Батлова зазначають, що мораль є складною сферою духовного життя окремої людини та суспільства в цілому, однією з форм суспільної свідомості та форм нормативної регуляції, що функціонує у межах дихотомії «добро – зло». Моральні принципи, ідеали та норми розкривають внутрішній світ особистості, її світогляд, переконання, ціннісні орієнтації, віру, уособлюються як істотні складові її власної сутності, самосвідомості, Я-концепції [3, с. 79].

Поняття «моральність» у педагогічній науці характеризується як сукупність норм і правил, що регулюють відносини людей у суспільстві на

основі суспільної думки та стимулюють або гальмують їх поведінку і діяльність; стан взаємодії з усім світом, але насамперед із усім соціумом. Моральні якості проявляються у поведінці та діяльності людини, визначають її відносини з навколишнім світом та іншими людьми.

Моральні цінності розглядаються як принципи поведінки, сенс життя, здатність робити добру справу, де формування морально вихованої особистості постає головною метою. Як ідеали принципи, можуть бути використані для виховання особистості з моральними орієнтаціями у соціумі.

Отже, будь-яка діяльність, яка передбачає судження, вимагає використання моральних цінностей. У той час як «мораль» – це власне відчуття людини, того, що є правильним і неправильним, засноване на індивідуальному та колективному досвіді, який характеризує людину як соціальну істоту. По суті, моральні цінності – це риси особистості, які дають нам змогу виробляти судження та приймати певні рішення на основі того, що ми вважаємо правильним чи неправильним. Оскільки кожна людина набуває різний досвід, моральні цінності мають індивідуальні особливості. Тому кожна особистість по-різному реагує на ситуації, які виникають у процесі її життєдіяльності. І в більшості випадків цінності людини є відображенням середовища, в якому вона формувалася.

Моральні цінності важливі на будь-якому етапі життя. Але більшість цінностей, якими володіють дорослі, були прищеплені їм у дитинстві. Тому важливе значення надається формуванню ціннісних орієнтацій у дитинстві.

Мораль і етика є частиною способу життя і не можуть бути відокремлені від усіх інших аспектів життя. Моральне виховання має на меті сприяти моральному розвитку учнів і формуванню характеру. Теоретичні основи морального виховання підкріплюються здобутками філософії, психології, педагогіці у сфері моралі та морально-виховними практиками. У контексті розвитку раціональних про-соціальних навичок, чеснот, моральне виховання справжньої людської цінності має виховувати значущі й особистісні якості та знання, які значною мірою перевершують їх соціально-наукове розуміння і

пояснення. Моральне виховання – це внутрішня зміна, яка є духовною «справою» та утворюється шляхом інтеріоризацією загальнолюдських цінностей.

Моральне виховання учнів початкової школи здійснюється у процесі навчання та виховання і передбачає формування моральних цінностей, які спрямовані на розвиток моральної свідомості, розуміння та поведінку дітей. В.О. Сухомлинський у Павлівській школі створив і запровадив у практику роботи нову систему виховання, в центрі якої – особистість учня, спрямувавши виховний вплив на його внутрішній світ. Виховний вплив здійснювався на засадах духовної культури народу, національних традиціях, звичаях. Тим самим прищеплювалися любов до батьків, до мови, готовність захищати слабких [4, с. 226]. В. О. Сухомлинський стверджує, що «моральним провідним вогником педагог стає не тоді коли він на кожному уроці вирікає істини, а тоді, коли його ставлення до людини – маленького школяра, завтрашнього громадянина – є зразком, вершиною моральності» [5, с. 541].

В. О. Сухомлинський визнавав пріоритет морального виховання учнів у багатогранній діяльності педагогічного колективу школи. Цілком зрозуміло, що розумове, трудове і фізичне виховання повинні бути підпорядковані головному – вихованню в дитині людяності, тобто гуманного ставлення до природи, до суспільства, до інших людей і до самої себе. Дитина має засвоїти на рівні світоглядних переконань золоте правило етики: необхідно ставитись до інших людей так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе [2].

В. О. Сухомлинський спільно з педагогами розробив систему виховання моральних якостей у Павлівській середній школі, важливе значення надавалося етичним бесідам, як особливій формі морального виховання, що спонукають дітей до моральних учинків. На основі моральних бесід педагог здійснював передачу молодшим школярам моральних знань, вплив на їх емоційно-вольову сферу. На думку В. О. Сухомлинського, окреслений педагогічний процес – це основа набуття елементарної моральної культури. Формування моральних якостей учнів початкової школи у Павлівській школі

здійснювався комплексно у процесі розумового, естетичного, екологічного, трудового виховання.

Педагогіка В. О. Сухомлинського включала гуманні настанови, а саме здійснення виховного процесу без використання покарань. Тому основною гуманною настановою у вихованні педагога було виховання на основі педагогіки співробітництва. У школі В. О. Сухомлинського відносини між учнями та вчителями будувалися на таких положеннях [6, с. 85]:

- 1) вчитель завжди повинен викликати довіру, бути людяним, але при цьому мати великий авторитет серед дітей;
- 2) потрібно бути другом та наставником, допомагати дітям зрозуміти себе, розвивати свій талант, сприяти особистісному зростанню;
- 3) необхідно навчити дитину любити людей та природу, бачити навколишню красу (концепція естетичного виховання красою);
- 4) важливо та необхідно запрошувати до школи батьків, але тільки для схвалення вчинків дитини;
- 5) колектив стає вихователем дітей, якщо він сформований у радості, повазі, праці;
- б) особистість та колектив – це дві сторони людського буття, вони розглядаються як єдине ціле.

В. О. Сухомлинський надавав особливе значення у моральному вихованню учнів ролі сім'ї, створенню сприятливої сімейної атмосфери. Педагогом було створено «батьківські школи» з метою підвищення рівня загальної та педагогічної культури батьків як основоположного чинника соціального розвитку дитини та її сім'ї. «Членами» «батьківської школи» були батьки діти, яких через три роки мали вступати у школу та були її слухачами по отриманню дітьми атестата зрілості. Батьки отримували необхідні знання, що сприяло моральному вихованню дітей.

Висновки. Таким чином, гуманістична педагогіка В. О. Сухомлинського не втрачає актуальності і в XXI столітті у контексті концепції «Нова українська школа», яка надає великого значення

формуванню моральних якостей учнів, їх громадянської позиції. Це здійснюється у процесі розробки освітньо-виховних програм та нових підходів до морального виховання молодших школярів. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського має неоцінений потенціал, як теоретичний, методичний, так і практичний. Вона включає моральні настанови для педагогів, батьків та дітей, має прогностичний характер і відкриває великі перспективи для подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глушман Т. В. Моральні якості особистості як складова професійної культури майбутнього менеджера. Науковий вісник УМО «Педагогіка». 2016. № 2. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/pedagogika/2_2016/Глушман.pdf
2. Загрійчук Ю. Моральне виховання особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/konferentsiia-24-25-veresnia-2015-roku/sektsiia-4/3850-moralne-vykhovannya-osobystosti-v-pedahohichniy-spadshchyni-v-o-sukhomlynskoho>
3. Панасенко Е.А., Батлова Є.Е. Психологічні механізми морального зростання особистості у підлітковому віці. «Young Scientist». 2018. № 10.1 (62.1). С. 79 – 82.
4. Соколовська О. С. Моральне виховання дітей на засадах педагогічних ідей Василя Сухомлинського в освітньому просторі нової української школи. Науковий вісник імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 3. С. 226 – 231.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5 т. – Т. 4. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором. К.: Радянська школа, 1977. 640 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа. 1973. 288 с.